

О. П. МОЦЯ

Дві нові книги про християнство на Русі

Процес християнізації Стародавньої Русі привертає увагу спеціалістів різних напрямів. Зокрема в останній час з'явилися дві нові праці, автори яких розглядають і питання християнізації давньоруського суспільства. Праця О. Ф. Замалеєва та В. О. Зоца «Мыслители Киевской Руси» в цілому присвячена вивченню філософсько-теоретичних поглядів видатних мислителів Стародавньої Русі: Іларіона, Феодосія Печерського, Нестора, Володимира Мономаха, Луки Жидяти, Кирила Туровського та ін. На широкій джерелознавчій базі характеризується давньоруська філософія, її національна своєрідність, зв'язки з духовною культурою інших народів. Перший розділ монографії присвячений висвітленню процесу введення християнства на Русі і характеристиці дохристиянського язичницького світогляду стародавніх слов'ян.

Брошура П. В. Голобуцького «Православ'я: хрещення Русі — правда і вигадки», як видно із назви, повністю присвячена розгляду питань християнізації і впливу нової релігії на свідомість населення давньоруської держави. Автор показує, що православ'я було введено на Русі з цілком «земних» причин, його прийняття викликане потребами класового суспільства.

В обох згаданих працях з позицій марксистсько-ленінської методології аналізується соціально-економічне становище Київської Русі на час введення нової релігії, розкриваються справжні причини, які підштовхнули Володимира до цього акту, критикуються богословські концепції, в яких ідеалізується минуле православної руської церкви. В цілому обидві праці написані на сучасному рівні, в них вірно і правдиво висвітлюється проблема християнізації Русі.

Але в деяких питаннях, на жаль, автори виявили недостатню обізнаність. В першу чергу, це стосується археологічних джерел. Так, О. Ф. Замалеєв і В. О. Зоц, аналізуючи поховальний обряд східних слов'ян I тис. н. е. і відмічаючи, що їм були відомі і кремація і інгумація померлих, пишуть: «...Можливо допустити, що поховання вмерлого в землі передувало у слов'ян трупоспаленню. І ось чому. Ідея незалежності душі і тіла, виражена в трупоспаленні, являє собою міфологічно-релігійне відображення класової диференціації соціальних відносин...»¹. Все начебто вірно і логічно. Але працями багатьох радянських археологів (Б. О. Рибаків, І. П. Русанова, І. І. Ляпушкін, В. В. Седов та ін.), побудованими на широкому використанні археологічних джерел, було доведено, що обряд трупоспалення лише на рубежі I і II тис. н. е. змінюється обрядом трупопокладення. Отже, логічні роздуми авторів не підтверджуються реальними фактами.

Така ж необізнаність з археологічними реаліями, зокрема з деталями поховального обряду, виявлена і в роботі П. В. Голобуцького: «...Спершу східні слов'яни спаливали покійників, а прах, принісши у поселення, зсипали у колективні глиняні урни. Згодом родові кладовище стали розмішувати за межами поселення, причому прах кожного нового покійника клали на попередній, утворюючи своєрідну могилу — курган...»². Археологам-славістам нічого не відомо про поховання в колективних урнах на території поселень, а також і про насипання курганів шляхом зсипання на одну купу перепалених кісток багатьох небіжчиків. Цей факт можна було встановити познайомившись хоча б з третім томом «Археології Української РСР». Не клали кожному покійнику в могилу і його землеробський реманент³ — знахідки сільськогосподарських знарядь в похованнях східних слов'ян можна перелічити на пальцях. Твердження автора, що сільська територіальна община з появою класового суспільства зникає⁴ теж невірне — в цей час вона лише складається, замінюючи родову, і існує протягом усього середньовіччя.

Вищезгадані недоречності знижують деякою мірою цінність розглянутих праць. Їх можна було б уникнути при консультаціях з археологами. Питання введення християнської релігії на Русі повинно вирішуватись комплексно вченими різних спеціальностей, що дозволить найбільш повно і об'єктивно зрозуміти суть цього явища.

¹ Замалеєв А. Ф., Зоц В. А. Мыслители Киевской Руси. — Киев, 1981, с. 14.

² Голобуцький П. В. Православ'я: хрещення Русі — правда і вигадки. — К., 1981, с. 20.

³ Там же, с. 22.

⁴ Там же, с. 5.